

# Øster Hornum Borgerforening



Cræn Andersen

*Uddrag af det jubilæumsskrift Cræn (Christian) Andersen skrev i anledning af Øster Hornum Borgerforenings 50-års jubilæum i 1975.*

*Cræn Andersen blev født 1920 i Byrsted, men allerede få år efter flyttede han med familien til Øster Hornum, hvor hans far, smedemester Niels Andersen, foruden at drive byens smedje var en foretagsom mand på mange områder, når det gjaldt initiativer til byens bedste.*

*Cræn var kæmner i den gamle Øster Hornum kommune fra 1944 til kommunen i 1970 indgik i Støvring kommune. Her arbejdede han videre i den kommunale forvaltning på kommunekontoret i Støvring, hvor han sluttede sin karriere som sekretariatschef i 1984.*

## Fra grandelag til borgerforening

50 år for en borgerforening kan synes at være en ærværdig alder, og det er det vel også, specielt i en tid som kaldes dynamisk og hvor meget opstår og forsvinder fra den ene dag til den anden. I virkeligheden er borgerforeninger slet ikke af nyere dato, men har deres rod et eller andet sted i en længst forsvunden tid. Ja, mennesker har vel altid søgt sammen, og vi kan allerede på runesten læse om "borgerforeninger". Oprindelsen til disse menneskelige sammenslutninger skal søges i menneskets trang til at søge tryghed, til at søge sammen med ligesindede for at sikre mod en ydre verden, som førhen kunne være særdeles ubarmhjertig.

I byerne sluttede håndværkerne sig sammen, hvert fag for sig, og sikrede gensidig hinanden overfor skibbrud, brand, ulykker af mange slags, i virkeligheden en slags forsikringsselskab. Til tider kunne sådanne gilder eller lang blive rige, og bl.a. give sig af med udlånsvirksomhed. Politisk spillede de også en meget stor rolle. Det er næppe tilfældigt, at så mange købmænd tidligere havde plads i bystyret og blev borgmestre. Derigennem fik de indflydelse. Papegøjegildet i Aalborg, der opstod i middelalderen, er et eksempel herpå.

Bønderne lavede også gilder. Vel intet sted som netop på landet var man nødt til at arbejde i fællesskab. Dyrkningsfællesskab var almindeligt, og det var simpelthen nødvendigt at have fælles regler for en mængde ting, for at det lille samfund kunne køre til alles tilfredshed. Som regel dannede hver lille by et grandelag, som valgte sig en oldermænd til at stå i spidsen og indkalde til møder, hvor man behandlede sager, som vedrørte byen. Mødet blev indkaldt ved et trut i et horn eller ved trommeslagning, og ellers var der som regel fast møde søndag eftermiddag.

Grundlaget for et sådant grandelag var et sæt af vedtægter, som satte de regler og normer, man måtte leve efter der i byen. Sådanne vedtægter omhandlede mange forhold: Forholdet til børn og tyende, helligdagsforhold, hvornår man skulle opgive indhegning af jorden, hvornår der skulle pløjes og sås og høstes, om byhyrdens arbejde, hvor meget enhver måtte skære af lyng og tørv, om grisene skulle have ring i næserne og mange andre ting.

Det er rimeligt at antage, at de fleste byer på landet havde sådanne grandelag med hvert sit sæt regler, som selvfølgelig kunne variere fra egn til egn alt efter forholdene. Nogle regler kan vel nok synes kuriøse, men havde sikkert, da de var i kraft, betydning for det lille samfund, hvori de skulle virke. Her i vores kommune kender vi i dag kun ét sæt granderegler, og det er de, der gjaldt Årestrup by. De er konfirmeret i 1719 på Torstedlund, men andre byer har sikkert også haft deres, blot kender vi dem ikke mere. Vi kender altså heller ikke grandereglerne for Øster Hornum by. Det kunne ellers være interessant at sammenligne de

gamle regler med de love, der for 50 år siden blev nedfældet for den nystiftede borgerforening. De gamle granderegler var allerede i 1925 for længst gået i glemmebogen. De mistede deres betydning, da man i første halvdel af 1800-tallet opgav fællesskabet i byerne og begyndte at flytte ud på sine samlede marker. Lovene for borgerforeningen er meget forenkede, og indeholder intet om, at borgerne skal sørge for, at grisene har ringe i næsen, men de gamle grander og den nu jubilerende borgerforening har i sine oprindelige tanker det tilfælles: At man sammen arbejder på almenvellet. Det var det, der for år tilbage så banalt blandt andet gav sig udtryk i samarbejdet om gadebelysning og Svanedam. Hvis borgerforeninger blot udvikler sig til selskabsforeninger med andespil, så har man tabt tråden bagud.

## Byen



*Forsamlingshuset til venstre, Jens Haases tømrerværksted, Kristian Marks gård i midten, derefter Varehuset. Bemærk grøfterne og telefonledningerne.*

Den klat huse, der i 1925 udgjorde landsbyen Øster Hornum blev beboet af tilflyttere og gamle hornumboere. I tiden forud for 1925, før og efter århundredskiftet, var der sket store ting i byen. Som overalt i landet var der også her bygget mejeri og brugsforening, oprettet sparekasse og fundet løsning på et samlingssted, "Samlingshuset". Disse sammenslutningers historie skal ikke beskrives her, men blot lige nævnes for at forstå, hvad der fandtes i byen, da borgerforeningen blev startet. Udover de nævnte faciliteter (grimt ord) var der i byen en del gårde, nogle håndværksvirksomheder plus enkelte parcelhuse. Vejene gennem byen var plørede grusveje med grøfter ved begge sider. Om vinteren et smat og pløre og om sommeren et støvbånd. Der var gangbroer over grøfterne ind til husene f.eks. Forsamlingshuset og Varehuset. Store træer stod i begge vejsider.



*Byens taxa "Lange-Maren"*

Nu var trafik med biler jo i sin vorden, men når det skete, at en bil kom "rasende" gennem byen stittede det eller støvede det, alt efter årstiden. En advarselstavle stod ved toppen af Sandgravsbakken (senere kaldet Guldbækvej fordi den førte til Guldbæk, nu Øster Hornumvej efter den almindelige forvirring om navngivning af veje). På tavlen stod: "15 km gennem byen" - og det kunne nok gøres nødvendigt. Biler kunne jo presses op på 40-50 km i timen.

Om aftenen var det ikke let at færdes. I mørket kunne man let havne i en grøft for eksempel hvis man skulle "ud til bageren", der boede et godt stykke syd for de sidste huse i byen: Forsamlingshuset og huset der over for. Grøfterne var byens kloak- og rensningsanlæg, idet gårde og huse lod deres spildevand løbe direkte ud i disse, gerne i rørledninger fra hus til grøft.

Lossepladsen var heller ikke langt borte. Sandgraven, der hvor nu børnehaven ligger, blev brugt når pander og potter ikke længere kunne tjene deres formål: Fabrikation og destruktion af føde. Alt flød på dette sted. Sandgraven var en såkaldt "fælles sandgrav", som mange havde ret til at bruge, men som sagt: Det var en losseplads.

Jeg har ønsket at give denne lille beskrivelse, der absolut kunne blive meget længere ved for eksempel at fortælle om de enkelte virksomheder: Møllen, smeden, karetmagerværkstedet osv., men formålet er kun at indføre læseren lidt i de forhold, der var gældende, da Borgerforeningen så dagens lys.

### **Borgerne**

Der boede ikke flere, end at alle kom hinanden ved. Alle "kom sammen". Alle kendte alle, men dog blev de forskellige håndværkere og handlende kaldt ved deres efternavn: Skrædder Villadsen, maler Hovgaard, slagter Lassen og hvad de nu hed alle sammen.

### **Foreningen**

Nu skulle vi have et lille indtryk af byen og dens indbyggere anno 1925. Byens tilstand må have været det, der fik beboerne til at danne den forening, der skulle bedre forholdene. Med forhandlingsprotokollen som kilde og mine erindringer som medlem af bestyrelsen skal jeg efterfølgende forsøge at fortælle småt og stort.

Foreningen blev stiftet d. 27. maj 1925 med det formål: "at fremme alt, hvad der tjener borgernes og industriens tarv på enhver gavnlig måde ved de midler, der står til dens rådighed, ligesom også udbrede almindelig oplysning og dannelse blandt foreningens medlemmer, samt efter evne støtte enhver god sag, der fremkommer Øster Hornum bys interesse, såsom vedligeholdelse af byens anlæg og forskønnelse med mere". Det er ingen særlig stram paragraf og det højskoleprægede mangler da heller ikke. Det er værd at lægge mærke til, hvad man lagde vægt på, thi det fremgår af sidste paragraf, der omhandler opløsning af foreningen: En eventuel kassebeholdning skal da anvendes til byens forskønnelse.

### **Foreningen oprettes**



*Sandgraven før 1925*

På den stiftende generalforsamling blev valgt følgende bestyrelse: Murermester Anders Jensen, tømrermester Jens Haase, smedemester Niels Andersen, Gårdejer Laurids Pedersen og Anders Kristensen (kaldet Øland). Det første bestyrelsesmøde behandlede spørgsmålet om "Sandgraven", og man kan deraf udlede, at det har været en sag, der var medvirkende til oprettelse af foreningen. Som sagt var byen ikke så stor, så allerede før foreningens start havde man formået at omdanne lossepladsen til et

anlæg. Jeg mindes endnu, at byens damer om eftermiddagen gik i Sandgraven for at renholde de spæde nyplantninger.

### **Landsbyfester**

Landsbyfesterne var startet allerede før borgerforeningen så dagens lys. Det foregik på de to åbne pladser i Sandgraven med alskens gøgl såsom luftgynger, karruseller, salonskydning, kraftprøve og hvad ved jeg. Der var dog ingen øltelt, for langt de fleste var medlem af afholdsforeningen, men vi kunne da købe et stort stykke lagkage for 25 øre - og velsagtens kaffe eller sodavand.

Med foreningens tilblivelse skulle der sættes "system" i tingene. Man vedtog, at der ikke skulle holdes sandgravsfest i denne sommer, 1925. Dette skete sandsynligvis for at skåne beplantningen. Til trods herfor viste det sig om efteråret, at en del planter var gået ud. Foreningen antog da en mand, Søren Øland (ikke i familie med Anders Øland) til "at påtage sig renholdelse af den store gang og efterplantning og renholdelse af 2 rækker planter på hver side af gangen for en betaling af 50 kroner for et år". At det var et større arbejde fremgår af, at prisen senere blev sat ned.

Så skulle der selvfølgelig skaffes penge. Man ville dog ikke holde gåse- og andespil det år, fordi "Skjold" ønskede at holde et. "Skjold" var en dilettantforening, hvor årskontingentet var 10 øre. Det var en slags støtteforening for borgerforeningen. Dilettantforestillinger skulle gerne trække hele sognet til, og ikke alle



ønskede at ofre 2 kr. på at blive medlem af Borgerforeningen. Et sidespring: Gad vide hvem der ligger inde med "Skjold"s forhandlingsprotokol?

*Dilettant i Forsamlingshuset*

### **Gadebelysning**

Efteråret 1927 behandlede spørgsmålet om gadebelysning, men sagen blev henlagt på grund af manglende kapital (det ville koste ca. 500 kr.) Allerede i december optog man spørgsmålet igen. Der var kommet et tilbud på opsætning af gadelys på 510 kr. for seks lamper. For dem, der ikke ved det, kan jeg oplyse, at Svanedammen før 1927 var anlagt til opsamling af vand i dagtimerne. Gennem en turbine, hvor slusen nu er, skaffede man belysning til boligerne et par timer hver aften. Når Kristen Rønn blinkede et par gange, var det tegn til at tænde petroleumlamperne. Overgang til strøm fra Aalborg muliggjorde, at der kunne tænkes på gadelys.

Alle tiders basar blev stabled på benene. En lokal revy i forbindelse med basaren trak fulde huse i flere aftener, og der blev et bragende overskud: 737,91 kr. Bestyrelsen blev straks movsig og opsatte ikke 6 men 7 lamper. Det kostede godt nok 20 kr. at få den sidste lampe med. Ak, det var dyrekøbt. Der skulle også betales strøm til lamperne. Allerede i foråret 1928 var der for lidt i kassen. Et problem var kommet for at blive i mange år. I september samme år måtte man slukke lyset, og bestyrelsen tændte ikke igen før pengene var skaffet til veje til resten af vinteren. Dette system har jeg selv været med til at anvende så sent som efter krigen.

### **Sandgraven**

De to sager: Sandgraven og gadelyset blev i mange år mærkesager for foreningen. Sandgraven kostede mange frivillige arbejdstimer. Inde mellem træerne blev der anlagt gangstier og lavet trappetrin fra bunden og op ad de stejle skrænter. Søndagens spadseretur blev altid lagt om ad denne plet for at nyde frugterne af sliddet. De, der kan huske så langt tilbage, vil give mig ret i, at Sandgraven betød uendelig meget for sammenholdet i byen. Dette sammenhold blev beundret og misundt os af vore nabobyer. Øster Hornum blev altid stillet op som et eksempel til efterfølgelse.



*Sandgraven 1940 – ved Stadions indvielse*



*Kloakering 1930 - her på Øster Hornumvej*

### **Kloakering**

Senere fik kloaksagen i byen sin løsning. Enkelte træk fra dette område skal nævnes. I 1930 åbne man 5 indkomne tilbud på kloakering af byen. Cementstøber Svendsen fik arbejdet. Prisen var 300 kr. plus 5 nedgangsbrønde á 20 kr. Det drejede sig om 343 meter 9 tommer rør. Hermed var byen blevet en storby. Amtet asfalterede gennem byen (men der var stadig grusvej såvel til Nibe som til Sørup). Landevejsgrøfterne fra Torvet og syd på til "toften" blev jævnet. Toften er nu bebygget med Otto Haases virksomhed. Det var et stort arbejde efter datidens forhold. Thomas Madsen, Jens Haase, Georg Frederiksen, A. Kjøbsted, S. C. Andersen, Anton Larsen og Niels Andersen vovede springet.

### **Hvad så med fortove?**

Jo, man samlede og vedtog at købe 3 sække cement og lade Julius Andersen lave så mange kantsten, der kunne blive. Men så var det også galt med kassen. Det klarede man i denne omgang ved at låne af kasseren, uddeler Kjøbsted: 350 kroner.

### **Nødbelysning**

I 1932 slukkede man atter gadelysene, men indførte en nødløsning: Foreninger og enkeltpersoner kunne, ved at indbetale 35 kr. pr. time til skomager Iversen, der tændte, få lysene tændt. Dilettantforeningen "Skjold" kunne således få lys, når der var forestillinger. Det kostede godt nok årskontingentet for 3 medlemmer - i timen!

### **Idrætsanlæg**

Da Borgerforeningen var 10 år blev der holdt 2 generalforsamlinger. Man ville gerne erhverve en sportsplads til byen. Det var den plads, vi har nu. Det blev ikke til noget i første omgang, fordi der blev forlangt 5000 kr. Det lykkedes senere en nydannet forening "Øster Hornum Idrætsanlæg" at gennemføre projektet, men det er en helt anden historie.

### **Svanedammen**



*Mandskabet, der anlagde Svanedammen*



*Svanedammen under etablering*

Fra protokollen skal jeg tillade mig at citere ordret: "I sommeren 1937 foretoges oprensning af Bydammen ligesom det gamle turbinehus blev ragt ned, og der støbtes nyt udløb fra Dammen til bækken og støbtes over hullet hvori bækken løber ud, og rundt om dammen sattes en stenkant og midt i dammen blev lavet en ø, og der blev anskaffet et par svaner, hvoraf gæstgiveren i Hjedsebæk gav den ene og Zinck, Godthaab, den anden. Alt arbejde blev udført ved frivillig arbejdskraft, og stenene blev skænket af egnens landmænd. Byens vognmænd udførte gratis kørselen med stenene. Arbejdet udførtes om aftenen og tog ca. et par måneder. Mejeribestyrer Nørholm skænkede 100 ørreder, som sattes i dammen. Sjælen i hele foretagendet må siges at være smedemester Andersen, der påbegyndte og udformede de fleste ideer og var vel den, der satte gang i arbejdet. Af andre borgere må særlig nævnes bager Andersen, Carl Haase, Peter Rønn, karetmager Kragbæk, Ørbæk Hansen, Søren Simonsen, købmand Frederiksen, skomager Iversen, Ole Adamsen, Peter Sørensen, Andreas Andreasen, Lars Nielsen og af ungdommen skal særlig nævnes smedesvendene Jakob Pedersen og Kristen Jensen, kommis Kold og mejeristerne Villy Jensen og Svend Stoffersen, murer-

svendene Kristian og Jakob Thrysoe, Jens Peter Mark og Magnus Haase, men der var mange flere. Dammen var, fra at være en mudderpøl, blevet en smuk dam med rent og klart vand og en smuk stensætning og var om søndagen og aftener et yndet tilflugtssted. Den store trekantede sten var en af de første, der blev leveret af vognmand Stig Buus”.

Året efter indførte man en ordning med hvervning af frivillige til renholdelse af Sandgrav og Anlæg. Der var mødeaften hver anden tirsdag. Et forsøg efter krigen på at genoptage skikken løb ud i sandet. Tidens jag havde allerede sat sit præg.

### Under krigen



*Fattighuset ca. 1965*

I de "Fem forbandede år" lå foreningen ikke stille. Der var meget andet end algang og alsang, og hvad der ellers hørte tiden til. En ny losseplads var ved at opstå på et andet tidligere fællesareal i nærheden af "Fattighuset". Borgerforeningen var blevet ejer af grunden, men huset var stadig kommunens. Foreningen ønskede huset fjernet. For at sikre sig at kommunkontoret blev bygget i Øster Hornum og ikke i Godthåb, tilbød man kommunen grunden gratis. Eneste betingelse: Huset skulle fjernes "så snart som muligt". Tiden gik helt til 1969-70 inden denne forpligtelse blev opfyldt. Arealet måtte dog også anvendes til byggeri for læge eller dyrlæge eller anden forretningsvirksomhed, som byen manglede.

Det var Carl Haase, der var formand på dette tidspunkt. Han havde ingen problemer med gadelys (det var under krigen!). Hvad man ellers foretog sig under krigen er ikke let at granske. Jeg kan huske, at man talte om vagtværn (patuljering), oprettelse af nøddepot i "Sortebakken", hvor der var minegange. Men protokollen er til tider ikke særlig meddelsom. Hvad mener man om: "Man drøftede forskellige ting, men endelig bestemmelse blev ikke vedtaget".



*Svanedammen tømmes for mudder ca. 1965*

Jeg havde den ære at sidde i bestyrelsen fra 1954 til 1972. Foruden at arbejde med de "arvede" problemer opstod der tid efter anden "sager", som vi mente burde have vor bevågenhed. Og en befolkning kan lettere komme igennem med ønsker, når der er enighed end hvis der er splittelse. Kontakt til sognerådet blev mere og mere nødvendig. En af foreningens opgaver måtte være at mane til enighed, og det har der heldigvis været om de fleste opgaver, og det var jo næsten en forudsætning, når vi henvendte os til sognerådet.

### Byens udvikling

Vi var formidlere ved køb af Martine Pedersens gård. Det muliggjorde ekspansion af byen. Vi råbte op om kloaksystemet, der var fyldt med rotter. Fik Sandgraven afhændet, da betydningen af den kun var et minde om fortiden.

Endelig, for 5 år siden, startede vi igen "Landsbyfesterne", der ordnede vores økonomi. Så glade blev vi, at vi anskaffede flagallé. Jeg vil gå let hen over de senere år, da de er kendt af de fleste.

### **Borgerforeningen i femtiden**

De opgaver, der er løst, efterfølges af andre, og jeg håber for foreningen, at det må lykkes: Stadig at være den hovedforening, der støtter og hjælper de andre foreninger, og selv tager initiativ, hvor der ikke er andre til det. Skal dette ønske opfyldes er det nødvendigt, at de fleste tilflyttere også forstår betydningen af foreningen.



*Byfestoptog*



*Gymnastikopvisning ved byfest*

Og så skylder vi hele egnens befolkning stor tak for aldrig svigtende støtte til vore arrangementer gennem årene. Heldigvis er der nu mange medlemmer i oplandet - og dette giver styrke.

Tankerne går også tilbage til dem, der gennem årene har ofret deres tid på foreningen. Mange af dem er ikke mere, dertil er foreningen for gammel. Nu er det op til os at løfte arven, så vi kan give den videre til vore efterkommere.